

© SUSANNA GINESTA

Antoni Furió

«Joan Fuster fa pensable el país, que és el pas previ a fer-lo possible»

Fa deu anys moria Joan Fuster, l'intel·lectual que des de Sueca sacsejà la consciència de tota aquella ciutadania que de Salses a Guardamar no es resignava a veure esllanguir-se la nostra nació. Analitzem amb Antoni Furió, un dels seus estudiosos més brillants, la influència pública que la dimensió política de Joan Fuster provocà als Països Catalans.

Antoni Furió
Sueca, 1958

Professor del Departament d'Història Medieval de la Universitat de València.

Des del 1997 és director de publicacions de la Universitat de València.

Director de la revista L'Espill, —fundada per Joan Fuster el 1979— des de l'inici de la seva 2a època, el 1999.

Responsable de l'edició de l'Obra completa de Joan Fuster, que properament editarà Edicions 62 amb la col·laboració de la Universitat de València i la Diputació de Barcelona.

Responsable de l'edició de la Correspondència de Joan Fuster, editada per 314 i la Universitat de València.

Autor de la biografia de Joan Fuster, Àlbum Fuster.

Com a historiador ha publicat entre d'altres, Camperols del País Valencià, Història del País Valencià, i València, un mercat medieval.

→ ÀNGEL RAMOS

Als deu anys de la seva mort, què perdura d'en Joan Fuster?

Perdura la seva obra, que és immensa. Una obra que serà publicada completa durant els propers quatre anys i que permetrà redescobrir la seva dimensió literària i intel·lectual i al mateix temps permetrà entendre millor la seva dimensió política, que no sempre ha estat ben entesa.

Hi ha un llibre referencial, *Nosaltres els valencians*, que explica molt l'actualitat permanent de Joan Fuster, i que es va publicar fa just quaranta anys, aixecant una forta polèmica.

El 1962 Joan Fuster va publicar quatre dels seus llibres més importants: *Nosaltres els valencians*, *El País Valencià*, *Qüestió de noms* i *Poetes, moriscos i capellans*.

Nosaltres els valencians no va aixecar cap polèmica es-

pecial, més bé passà desapercbut. *El País Valencià*, en canvi, si que va alçar més polseguera portant a què cremaren l'efígie de Joan Fuster en una «falla» anticipada.

Sembla un aquellarre.

Més que un aquellarre era un auto inquisitorial, perquè es va cremar Fuster en efígie amb presència de les forces vives, en la plaça del Caudillo i després d'una campanya instigada des dels mitjans de comunicació on col·laborava Fuster. El llibre obrí tota una sèrie de ressentiments. Era una més de les guies Destino. La de Catalunya l'havia feta Josep Pla, i la de València l'havia de fer Ombuena, el director de *Las Provincias*. Però Pla intervingué recomanant Fuster. Això ja li va valdre l'odi d'Ombuena i d'una part del valencianisme tradicional, folklòric, arcaïtzant... ressentit cap a una persona com Fuster que els havia eclipsat. Fuster, al

contrari, representava la mo-

dernitat i no li ho perdonaren.

Un dels motius de la campanya contra Fuster fou la seva «descoberta», a *El País Valencià*, que un dels plats més preuats de l'Horta havia estat la paella amb rata de l'Albufera.

Almenys a Sueca, un poble de jornalers agrícoles, no era insòlita fa cent anys la paella amb rata, que no és la rata de claveguera, sinó la rata de marjal que no té res a veure amb el seu congènere de ciutat. En el llibre Fuster també dedica una frase a Sueca: «el turista puede pasar de largo con toda tranquilidad», i això li valgué també un cert rebuig local, a ell que va viure a Sueca fins que va morir. Fuster és l'antitòpic, l'anticomplaença.

***Nosaltres els valencians* ha estat un llibre decisiu per tota una generació de valencians. Acomplint aquell principi fusterià que escriure és opinar, i que opinar vol dir influir en els conciutadans. Fins**

a quin punt es nota encara aquesta influència?

Nosaltres els valencians no és un llibre que naix del no res sinó que s'inspira en una certa tradició anterior, especialment la del valencianisme republicà dels anys 30, i que té el seu model, sobretot, en la *Notícia de Catalunya* de Vicens Vives. A través seu Fuster coneix la renovació historiogràfica de l'Escola dels Anals. Fuster no és tan professional com Vicens Vives que és un historiador acadèmic, però té una cosa que no té Vicens que és una sensibilitat social més progressista. El llibre de Vicens Vives està dirigit sobretot a la burgesia industrial catalana, a les èlits econòmiques i socials. Fuster, en canvi, no pot adreçar-se a la burgesia autòctona perquè no existeix —no, almenys, una burgesia il·lustrada i amb voluntat de dirigir el país— i es dirigeix a l'èlit intel·lectual que ha de sorgir de la universitat.

Tota la tasca que va fer en els anys 60 amb Reglà, Tarradell, Giralt, Fontana, Lluch... serà contribuir a la formació de successives fornades universitàries d'economistes, historiadors, sociòlegs... i no es pot dir que no ho aconseguís. Darrere seu ha vingut una primera generació: Cucó, Ardit, Mira, Climent, Aracil, Marqués... i després altres generacions. D'alguna manera, l'actual Universitat de València és fruit d'aquell impuls.

En aquell moment, final dels anys 50 principi dels 60, el País Valencià s'hi jugava molt.

Per una banda el món universitari era absolutament espanyol. S'havia produït una depuració brutal després de la Guerra. Estava ple de catedràtics de Madrid que no els interessava per a res la societat valenciana. Per altra banda el valencianisme era un moviment arcaïtzant, folklòric, assimilat al franquisme, tolerat i

fins i tot recolzat perquè era això: «offrenar noves glòries a Espanya». No sols compatible sinó també alimentador del nacionalisme espanyol. Si aquella situació hagués continuat hauria provocat el descrèdit del valencianisme per reaccionari. I això no va passar per la figura de Fuster. Perquè Fuster amb la seva intel·ligència i la seva obra lúcida va seduir intel·lectualment les noves generacions universitàries contribuint enormement a prestigiar la llengua i la cultura, i provocant que les noves generacions de valencianistes dels 60 i 70 no sorgeixin dels sectors tradicionals sinó d'arrels socials molt distintes.

Com definiria políticament Fuster?

Fuster va ser un intel·lectual lliure, heterodox, dissident, que als anys 60 es va deixar seduir per un cert marxisme gramscí. Això no vol dir que ell fos marxista però sí que era d'esquerres. Un intel·lectual liberal, progressista, en el sentit més ampli del terme.

Com expliqués la frase de Fuster «El País Valencià serà d'esquerres o no serà», formulada per un home que és bàsicament un lliurepensador?

Fuster està convençut que l'esquerra és l'única que pot construir el País Valencià. La dreta mai no ho farà, perquè al País Valencià la dreta majoritària és franquista, és extrema dreta. La dreta civilitzada, democràtica, (UDPV, PNPV...) on Fuster hi tenia molts amics, va ser escombrada durant la Transició, i encara no n'ha aparegut el recanvi.

Fuster, en vida, fou escarnit pels seus adversaris («cremat» en falles, marginat a la premsa, víctima d'atemptats...) però també hi hagué una discrepància plantejada des de les pròpies files en termes cívics l'anomenada Tercera Via.

La Tercera Via busca el terme mig entre el catalanisme i el blaverisme en el sentit de bastir un marc d'actuació estrictament valencià que connecti més fàcilment amb la societat. Fuster no estava en contra d'això. Però ell trobava que confonien tàctica i estratègia. Per ell l'estratègia, que és de supervivència, són els Països Catalans. Que la tàctica sigui el País Valencià, que el marc d'actuació política sigui l'estrictament valencià, perfecte. En canvi si l'estratègia última és també el País Valencià, si tot acaba amb ell, malament. Fuster està preocupat sobretot pel tema de la llengua i troba que l'única possibilitat de supervivència de la llengua passa pels Països Catalans, un espai comú i compartit de Perpinyà a Elx. Fuster sempre va pensar que l'única possibilitat que el País Valencià no fos únicament un fragment d'Espanya, sinó que tingués realment una personalitat pròpia, vehiculada sobretot per la llengua, la cultura i la història era a través dels Països Catalans i això 40 anys després continua sent vàlid perquè o tenim un futur en comú o no tenim futur.

S'ha acusat Fuster de no

connectar amb la majoria de la societat valenciana, amb les classes populars, per què no li interessaven les falles o el futbol sinó l'alta cultura. Se l'acusa de no haver formulat un nacionalisme més abocat als sentiments.

Són crítiques falses i injustes. Falses perquè Fuster ha escrit molt sobre temes populars valencians. A *Combustible per a falles* recull totes les seves col·laboracions en llibrets fallers de Gandia, Sueca, València... Té un llibre sobre l'Albufera, té altres llibres turístics, de gastronomia... I injustes perquè ell no és un polític i no se li pot demanar a un intel·lectual que actuï políticament, que creï mites... perquè aleshores des del punt de vista intel·lectual diries que és un demagog.

Fuster ha sobreviscut a aquells fusterians que volien veure en ell allò que no era, un doctrinari. Tu mateix dius «és un gran assagista però no un productor d'ideologia». Però Fuster conforma una manera nova de veure el País. Quina és la contribució específica de Fuster al valencianisme de després de la Guerra?

La gran contribució de Fuster és furgar en la història d'un país desvertebrat i projectar una mirada cap al pasat carregada de modernitat. No es va dedicar a plorar les glòries perdudes, ni a buscar arguments historicistes per a construir el país. Va a mirar el passat críticament per poder

prendre consciència de les mancances actuals. Aquesta és la seva gran contribució, fer pensable el país, que és el pas previ a fer-lo possible.

Fuster amb la seva obra lúcida va seduir intel·lectualment les noves generacions universitàries

Es podria dir que Fuster era un patriota, malgrat luí?

Depèn de què entenem per patriota. A *Contra el nacionalisme*, Fuster es defineix com un nacionalista, en tot cas, de fensiu. Fuster creia que el nacionalisme podria ser superat en una societat en la qual tampoc no existira el nacionalisme que t'agredix. Si el nacionalisme vol dir autocomplaença o ser una mica xenòfob, és clar que Fuster no ho era, de nacionalista. En canvi, si és reaccionar contra un nacionalisme agressiu, sí que es podria dir que Fuster era un patriota *malgrat luí*. Però el seu és un patriotisme cívic, liberal, que no té res a veure amb la idea que tenim del patriotisme tronat, mític, simbòlic...

Per què els postulats polítics de Fuster, el fusterianisme, no se'n surt?

Molts diuen que per les

seves pròpies insuficiències. Per la distància entre el país «real» i el país «imaginari», que és una manera d'impugnar l'anàlisi sociològica de Fuster i, amb ella, la viabilitat de les seves propostes polítiques. Però com a historiador, no puc deixar de referir-me a la terrible ofensiva que va caure sobre el País Valencià durant els anys de la Transició. En part, perquè la dreta utilitzà l'anticatalanisme per neutralitzar l'hegemonia electoral de les esquerres. Però en part també per la por que hi havia a Madrid en aquell moment a la generalització del mapa autonòmic, a que el País Valencià pogués esdevenir una segona Catalunya o, pitjor encara, a que s'hi federés en el marc dels Països Catalans. D'ací la prohibició expressa de la Constitució a la federació de comunitats autònomes, pensada clarament per als Països Catalans. I d'ací també la demontització de les propostes fusterianes en un moment en què començava la seva difusió social, popular. L'ofensiva va ser brutal, amb tots els recursos —econòmics i de tota mena— de l'aparell de l'Estat i de les seves prolongacions mediàtiques. I això resultà efectiu. Tampoc els dirigents locals de l'esquerra van estar a l'altura, per inexperiència, per incapacitat i per respecte a la superioritat. L'Estatut valencià el pactaren Abril Martorell i Guerra, i aquí s'acabà tot. No crec que es pogués fer

molt per impedir-ho. Ni que poguem «mesurar» la incidència del fusterianisme pels resultats electorals del BNV, del valencianisme polític. El fusterianisme, si és que això existeix, impregna també els altres partits progressistes, els moviments culturals i cívics, la Universitat... Com deia abans, és en el món universitari on millor podem constatar la vigència del seu llegat intel·lectual i polític.

El patriotisme de Fuster és cívic, liberal. No té res a veure amb el patriotisme tronat, mític, simbòlic...

Recentment l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana del País Valencià ha redactat un informe hipercrític en relació a la situació de la llengua. Comparteixes aquestes valoracions?

Tot el que es diu caracteritzant la situació valenciana en termes crítics seria ben ajustat, insuficient fins i tot. En els 25 anys des de la Transició hi ha hagut avenços considerables fins i tot impensables. En el camp de l'ensenyament s'ha introduït la llengua a uns nivells que haurien pogut semblar utòpics, de tan baix i degradat com era el nivell de partida. Però s'ha notat molt l'arribada del PP al poder. El PP manté una política de menysteniment de la llengua i això en una societat fràgil i poc vertebrada com la valenciana ha afectat força el prestigi social que la llengua havia recuperat en els anys 70 i 80.

La televisió havia de contribuir al prestigi social de la llengua.

En aquest cas les comparacions amb Catalunya són inevitables. Quan s'engegà TV3 a molta gent li sobta veure *Dallas* en català, però el fet d'haver persistit ha contribuït enormement a la normalització del català. Avui seria impensable que TV3 emetés en castellà. A Canal 9 es va fer el mateix i els directius de Canal 9 davant la resposta inicial similar —estic parlant de l'època socialista— van optar per doblar les pel·lícules al castellà. Aquesta decisió és un colp enorme per a la llengua perquè crees en el subconscient de la gent la idea que la teva llengua no serveix com a vehicle d'entreteniment i cultura. El valencià servia, com sempre, per a la burla, per al riure... Es podien fer en valencià programes com el de Joan Monleón, però quan l'entrenament era més seriós, quan era ja cultura, això només en castellà. Aquesta decisió, presa pels socialistes, afectà durament el prestigi de la llengua i amb el PP encara és pitjor.

Però el segon canal, Punt 2, és íntegrament en valencià.

Però és el gueto. Amb una

programació molt digna, de documentals i programes culturals, però clarament minoritària. L'índex d'audiència és del 3%, mentre que Canal 9 sí que lluita per l'audiència.

Amb programes execrables que tots tenim al cap, com ara Tómbola.

I una cosa encara pitjor, i és que Canal 9 importa professionals, destruint la indústria audiovisual valenciana. No només dobladors, sinó guionistes, presentadors... Molts programes d'entreteniment són presentats per l'*star system* espanyol: Juanymedio, la Lolita, la Belinda Washington... I això ha impedit la creació d'un *star system* propi. Tu mires les cadenes de televisió espanyoles, des de TVE1 a Tele5 o Antena3 i molts dels seus locutors procedeixen de les televisions autonòmiques, des de l'Àngels Barceló al Carlos Sobera. Això vol dir que TV3 crea el seu *star-system* i l'exporta. En crea constantment, i el marc referencial és català. Programes com el del Mikimoto, els del Buenafuente o el Toni Soler tenen el seu propi marc referencial. En canvi València no crea, importa cares de segona de la televisió espanyola.

És pitjor l'existència de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua que la seva inexistència

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, no pot ser un element que pacifiqui l'estat de crispació de sectors de la societat valenciana?

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) no s'hauria d'haver creat mai. És pitjor la seva existència que la seva inexistència. Fins ara, a pesar dels atacs de la dreta i l'extrema dreta, no s'ha qüestionat mai, una vegada han arribat al poder, el model de llengua —normatiu, fabrià— utilitzat en l'administració i les institucions. L'existència d'una acadèmia, en la mesura que es presenta com a institució de referència, pot contribuir a separar el valencià del català. El PP no tenia més remei, pels seus interessos electorals, que mantenir l'anticatalanisme, però una cosa és la retòrica, i una altra la pràctica. El PP no vol ser la dreta ni menys encara l'extrema dreta, volen guanyar-se el recolzament de sectors moderats per a ser hegemònics, per a perpetuar-se en el poder. I això els portava, en el tema de la llengua, a no poder anar frontalment contra la Universitat. El PP no s'hauria inventat mai una altra llengua. I en canvi ara tenim una AVL que les primeres coses que fa es establir una sèrie de paraules, paraules normatives i paraules que no ho són. A més de l'ús polític que en fa i en farà la Generalitat Valenciana, precisament per marcar diferències.

«Com per a Fuster, per a mi els Països Catalans són l'única possibilitat de futur com a país»

Parodiant dos insignes valencians, per tu, els Països Catalans són una passió inútil o una passió necessària?

Com per a Fuster, per a mi, els Països Catalans són l'única possibilitat de supervivència i de futur com a país. Això és una «idea política», però no és «política». Això no pressuposa necessàriament que els Països Catalans hagin de ser un Estat dins d'Europa o dins d'Espanya. Els Països Catalans no són cap utopia, existeixen des del moment que hi ha un espai lingüístic i cultu-

ral, una història compartida, una altra cosa és que no tinguin cap reconeixement ni una construcció institucional, però ja hi ha institucions que estan funcionant com l'Institut Joan Lluís Vives al món universitari.

Joan Fuster va mantenir una gran amistat amb Josep Pla amb qui compartia la sornegueria, l'escepticisme, el dubte metòdic. Però mentre a Fuster el portaren al compromís, a Pla no. Com expliqués aquestes trajectòries diferents?

Són circumstàncies i generacions diferents. Pla es bastant anterior a la Guerra i l'ha viscuda. En canvi, Fuster és un adolescent durant la Guerra. A més en els anys 40 i 50, la situació de la llengua al País Valencià és tot, excepte normal i la lluita per la normalitat porta necessàriament Fuster a una actitud de compromís polític que Pla no havia tingut necessitat. Escriure en català al País Valencià als anys 50 i 60 és un acte polític. Fer-ho als anys 20 o 30 al Principat per a Pla no.

© SUSANNA GINESTA